

цьованого ядерного палива надзвичайно дорогі й енергоємні, є передчасним.

Найефективніший шлях, на наш погляд, за існуючого парку енергоблоків «радянської» конструкції, — це посилення кооперації з Росією у виробництві ядерного палива для вітчизняних АЕС. Причому в цю кооперацію Україна має входити з максимально можливим внеском як власних сировинних ресурсів урану і цирконію, так і вітчизняних технологічних та виробничих можливостей.

Особливу увагу слід приділити розробці нових, гарантовано безпечних ядерних джерел енергії. Тому спільно з науковими центрами Російської Федерації та інших країн у НАН України здійснюються дослідження:

- ♦ реакторів з керуванням ланцюговою реакцією поділу ядер за допомогою зовнішнього джерела нейтронів;
- ♦ високотемпературних гелієвих реакторів, зокрема для виробництва водню;
- ♦ рідкосольових реакторів на швидких нейтронах;
- ♦ енергетичних термоядерних установок.

З цих напрямів установами НАН України запропоновано кілька проектів для реалізації в рамках конкурсної програми ІНПРО МАГАТЕ.

Отже, зробимо деякі висновки.

Для безпечної експлуатації діючих реакторів, підвищення економічної ефективності українських атомних електростанцій необхідні подальші дослідження і розробки за такими напрямками:

- ♦ модернізація та реконструкція ядерних енергоблоків з метою посилення їх безпечності і забезпечення ефективної експлуатації всього обладнання АЕС;
- ♦ створення нових систем діагностики обладнання, наукове обґрунтування і розробка нормативних документів для подовження на 10–15 років терміну безпечної роботи енергоблоків;
- ♦ розробка і реалізація програми поводження з відпрацьованим ядерним паливом і радіоактивними відходами;
- ♦ підготовка і науковий супровід зняття з експлуатації об'єктів ядерної енергетики;
- ♦ вибір і будівництво нових атомних енергоблоків з підвищеним рівнем безпечності;
- ♦ дослідження і розробка ядерно-енергетичних установок четвертого покоління з високою ефективністю і гарантованою керованістю;
- ♦ створення оптимальної інфраструктури забезпечення надійного і безпечного функціонування та розвитку ядерної енергетики в Україні;
- ♦ упровадження нових технологій радіаційного контролю з підвищеною чутливістю і можливостями інтелектуальних систем обробки й аналізу інформації та вдосконалення засобів фізичного захисту ядерних об'єктів для запобігання радіаційному тероризму;
- ♦ поліпшення і розширення системи підготовки і перепідготовки висококваліфікованих спеціалістів для підприємств ядерно-енергетичного комплексу України.

**С.І. ПИРОЖКОВ,**  
**академік НАН України,**  
**директор Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України**

Сьогодні, в умовах політичної нестабільності, стає особливо актуальним обґрунтування стратегічних інтересів держави у контек-

сті викликів і загроз сучасного світу, який, незважаючи на уроки трагічних подій ХХ — початку ХХІ ст., не став безпечнішим і стабільним.

Основним історичним парадоксом, з яким сьогодні найчастіше стикається людство, є те, що, попри вдосконалення засобів і технологій забезпечення безпеки, кількість глобальних і локальних загроз не зменшується, а навпаки, зростає, породжуючи аналогію з міфом про Геракла і його боротьбу з чудовиськом, у якого замість відрубаної голови виростало дві.

Ця аналогія не випадкова, оскільки будь-яка технологія, покликана усунути певну загрозу, в остаточному підсумку породжує нові небезпеки. Мимоволі виникає відчуття безсилля людини у цій споконвічній боротьбі з природним і соціальним злом.

Нині у світі склалася, за характеристикою деяких дослідників, така ситуація: шість мільярдів людей живуть в умовах зростаючих криз, нових воєн і ненажерливості транснаціональних корпорацій.

Згадка про корпорації змушує, у свою чергу, акцентувати увагу на **глобалізації**, яка, за всієї неоднозначності, нерідко ототожнюється із соціальним прогресом. Процеси глобалізації — це не тільки одна з ключових тенденцій світового розвитку, а й визначальний чинник нової системи міжнародних економічних і політичних відносин, що змінили ту систему, яка існувала від 1945-го до початку 90-х років і характеризувалася протистоянням двох наддержав — СРСР і США.

Нова система міжнародних відносин дедалі більше залежить від економічних інтересів ринкового господарства, ніж від альтруїзму політико-ідеологічних рішень. Оскільки ринкові відносини з відомими застереженнями визнані як оптимальні показники соціального прогресу, то, на перший погляд, і глобалізація є безперечним критерієм прогресу.

Проте наростаючі процеси глобалізації створюють нові проблеми, що постають перед державами і регіональними міждержавними об'єднаннями.

Глобальні структури — СОТ, МВФ, Всесвітній Банк тощо — координують правила

поведінки держав на світовому ринку, тоді як потужні транснаціональні корпорації та фінансово-промислові групи дедалі більше визначають поточну політику окремих країн. Нове — складне та плинне — міжнародне середовище організується за новими принципами, які позначені тенденцією до підвищення ролі наддержавних (супернаціональних) угруповань з різними функціями, економічними та політичними (приміром, ЄС, НАТО).

Втім, у явищі глобалізації є об'єктивна і суб'єктивна складові. Так, події світової політики доводять, що начебто стихійні тенденції інтеграції економік і політичних систем окремих країн до єдиної світової політико-економічної системи нині усвідомлено ставлять їх на службу інтересам найрозвиненіших країн світу, уряди яких прагнуть уніфікувати міжнародну систему як єдине ціле. І зовні це відбувається під гідним приводом — на основі вільного ринку і демократичної державності західного зразка.

Саме такий курс на уніфікацію сучасного світу на основі західноєвропейської політико-економічної моделі послідовно проводять уряди розвинених країн світу, причому часом не зважаючи на інтереси менш розвинених країн. Підхід, який нагадує марксистський, що дало привід назвати цей тип свідомості «ринковим фундаменталізмом» (Дж. Сорос), або «імперіалізмом неоліберального розуму» (П. Бурдьє), на основі якого, ймовірно, народилася «ліберальна імперія» А. Чубайса.

Основна проблема, на якій варто акцентувати увагу, полягає в тому, що глобалізація (всупереч змістові цього слова) стосується лише невеликої групи розвинених країн. Точніше, торкнулася вона практично всього світу, однак тільки найрозвиненіші країни мають можливість скористатися її плодами.

Так, 81% прямих інвестицій припадає нині на північні країни з високим життєвим рівнем — США, Велику Британію, Німеччину, Канаду. Концентрація капіталу тут збіль-

шилася за чверть століття на 12%. Як наслідок — значна кількість відсталих країн, втягнених на невиконуваних для себе умовах у процес світової економічної та політичної інтеграції, відмовляються миритися з роллю постачальників сировини і природних ресурсів чи аграрного приросту до індустріального й постіндустріального світу.

Оскільки ці країни здебільшого є носіями інших типів культур, то їхня соціально-економічна відсталість і культурні відмінності посилюють відчуження населення неєвропейського (насамперед ісламського) світу від розвинених країн Заходу. Ці країни не воліють бачити себе і в ролі об'єкта культурної експансії західної цивілізації.

Отже, погіршення стану безпеки у період глобалізації пояснюється не тільки розривом між бідністю країн третього світу і багатством країн «золотого мільярда», що поглинають від 40 до 60% світових ресурсів, а й консервацією цього розриву. Його підсилює ідеологія ліберально-ринкового месіанізму, яку Захід проводить щодо інших держав. У цій ситуації відроджуване колоніальне мислення може спричинити відповідні реакції з боку відсталих держав, крайньою формою яких є антизахідні екстремістські ідеології та практика тероризму.

Сьогодні є дедалі більше ознак того, що у прийдешні десятиліття загроза терористичних актів визначатиме як політичне, так й економічне життя багатьох країн. Причини цього криються не стільки у постійному збільшенні диспропорцій між багатими та бідними регіонами світу, скільки у ще стрімкішому поглибленні нерівності між військовими потенціалами технологічно передових держав та країн «іншого світу».

Тероризм не є, як це часто стверджується, зброєю бідних, він — засіб боротьби слабких. У цьому сенсі він замінив партизанську війну з її оборонною стратегією, яка у XX столітті тривалий час виконувала цю функцію, — на стратегію наступальну.

Отже, якщо соціальний прогрес пов'язувати винятково з досягненнями західної цивілізації, яка нібито послідовно створювала умови для всебічного економічного, політичного, культурного, творчого розвитку людини, то поширення подібної моделі на весь світ у перспективі варто визнати корисним і бажаним.

Однак утопічний підхід насильницького нав'язування такого сценарію іншим країнам і локальним цивілізаціям з нижчим економічним рівнем розвитку є хибним, що ґрунтується на міфології економічного детермінізму. І ті, хто його сповідує на чолі зі США, власне, припускаються такої самої помилки, якої свого часу припускався і СРСР з його всесвітнім революційно-визвольним рухом. Це дає вагомий підстави прогнозувати невдачу цього проекту в загальносвітовому масштабі. Варто наголосити, що симптомами такої невдачі будуть ризики, які посилюються, і загрози безпеці у різних їх аспектах і проявах.

Сучасні проблеми, з якими стикається Україна у своєму розвитку, спричинені не лише специфікою нашої історії та географічного розташування. Не меншу роль відіграє у цьому світовий контекст, особливості нинішнього міжнародного середовища, в якому впродовж останніх 10–15-ти років відбулися кардинальні зміни.

В умовах глобалізації роль суверенної держави зменшується і переосмислюється. Основний виклик полягає в тому, що держава перестає бути монополістом (а інколи — й основним гравцем) на власній території. Вплив держави обмежується, коригується, нівелюється діями інших держав, міжнародних організацій, транснаціональних корпорацій, позадержавних фінансових груп тощо.

Але на певному історичному етапі потреба в існуванні суверенних держав із комплексом традиційно притаманних їм функцій все-таки зберігається. Особливо тоді, коли ця держава перебуває у фазі активного формування.

Успішний приклад Європейського Союзу демонструє можливість існування інтеграційної моделі, в якій частково втрачають силу принципи, притаманні класичним національним державам, і де руйнується звична логіка міжнародних відносин, побудована на недовірі та приховуванні. Військова сила зберігає значення, але втрачає свою виняткову важливість для забезпечення безпеки, що базується на відкритості, прозорості та взаємній підтримці. У новому міжнародному середовищі поняття суверенітету модифікується завдяки спільним зобов'язанням і доповнюється принципом *солідарності*.

У певному сенсі поява України на світовій політичній арені є одним із результатів процесу формування нового світового устрою. Тому чутливість до змін у міжнародному середовищі, готовність адекватно реагувати на нові можливості та виклики, зокрема шляхом участі в інтеграційних об'єднаннях, є необхідною передумовою подальшого розвитку української державності.

Перед Україною постають ключові питання вибору власного майбутнього у сучасному глобалізованому світі. Чи може Україна бути у стані ізоляції, концентруючи увагу переважно на проблемах власної слабкої економіки і відмежовуючись від іншого світу мурами протекціонізму?

Такий шлях, на нашу думку, прирікає країну на довічне відставання від інших держав і призведе до її занепаду, а зрештою, поставить її у напівколоніальний стан. Як свідчить сумний досвід колишнього СРСР, ізольована від світових технологій держава неспроможна самотужки забезпечити прогрес і неодмінно програє.

Україна в кооперації з іншими народами має визначити свій шлях модернізації і залучення до світової економічної системи, який вона повинна пройти швидше і з меншими витратами. Цей шлях має бути більш прагматичним і якомога більше відповідати її національним інтересам.

Вибір Україною свого основного інтеграційного шляху — це також питання ефективності її входження до існуючої системи розподілу функцій і ролей в сучасному геополітичному та геоекономічному просторі. Критерієм правильності обраного Україною шляху є, *по-перше*, доведена ефективність тих чи інших інтеграційних об'єднань, а, *по-друге*, відповідність ціннісних орієнтирів, на яких вони базуються, українським культурним та цивілізаційним цінностям. У цьому сенсі демократичний вибір України природно узгоджується з курсом на інтеграцію до європейських та євроатлантичних структур.

Поява нових можливостей у всіх сферах суспільного життя супроводжується і новими проблемами. Для України, в контексті її участі у світових інтеграційних процесах, можна вирізнити два основних виклики.

*Перший* — це необхідність поєднати завдання зміцнення державного суверенітету з участю в інтеграційних проектах.

*Другий* виклик пов'язаний з проблемою співіснування на території України різних цивілізаційних та ціннісних орієнтирів, зокрема з орієнтацією певної частини населення на реінтеграцію у пострадянський простір.

Характер інтеграційної побудови Європейського Союзу, попри всі його недоліки і певну бюрократичну громіздкість, дає підстави вважати таку модель оптимальною для України, оскільки в ній надаються достатні гарантії для збереження цивілізаційно-культурної ідентичності держави, а також створюється простір для виявлення регіонального розмаїття України без жодної загрози сепаратизму і територіальній цілісності нашої держави.

Можна стверджувати, що певне соціально-культурне протистояння Заходу і Сходу України під час президентських (2004) та парламентських (2006) виборів, яке іноді штучно стимулюється як внутрішніми, так і зовнішніми політичними силами, втратить своє значення зі вступом України до ЄС та НАТО.

Україна вкрай зацікавлена у розвитку ефективних та добросусідських відносин з Російською Федерацією, яка залишається її важливим стратегічним партнером. Разом з тим слід зауважити, що жодне з інтеграційних об'єднань за домінуючої ролі Росії — від СНД до ЄвроАзЕС і ЄЕП — не довело своєї політичної та економічної ефективності.

Дедалі збільшуються ціннісні розходження України, яка прагне розвивати свою «європейськість», з Російською Федерацією, що намагається відновити роль впливової світової держави на засадах «енергетичної зброї», а фактично на імперських засадах (модель «ліберальної імперії»).

«Євразійська» інтеграційна модель навряд чи сприятиме розв'язанню внутрішньоукраїнських проблем, скоріш загострюватиме регіональні розбіжності та посилюватиме соціальне напруження у суспільстві. Хоча значна частина українського соціуму підтримує саме таку модель інтеграції.

На думку відомого західного мислителя Роберта Купера, одного з творців *Європейської стратегії безпеки*, найвідчутніші зміни у сучасному політичному устрої світу зумовлені остаточним зникненням держав-імперій,

які впродовж останніх трьох століть разом із національними державами визначали світовий порядок.

На місці колишніх колоній з'явилися країни «домодерного» типу, із занепадлим державним устроєм, де ситуація нагадує «війну всіх проти всіх», тоді як на місці колишніх метрополій сформувалися «постмодерні» держави, що відмовилися від традиційної імперської політики, для них силові засоби вже не є домінуючими у розв'язанні питань власної безпеки. Однак зберігають значення і національні держави, які Р. Купер визначає як модерні — Китай, Індія, Пакистан та ін.

На уламках Радянської імперії Україна отримала шанс для створення власної держави. І лише від політичної волі виконавчої і законодавчої влади, суспільства в цілому, його здатності до самоорганізації і визначення стратегічного шляху до майбутнього залежить: чи буде Україна державою «домодерного» типу, чи в результаті соціально-економічних і політичних реформ перетвориться на сучасну «постмодерну» країну, органічно інтегровану у світову та європейську спільноту як її рівноправний партнер. І це значною мірою залежатиме від того, яку інтеграційну модель обере новий український Уряд.

**Ю.С. ШЕМШУЧЕНКО,**  
академік НАН України,  
директор Інституту держави і права  
ім. В.М. Корецького НАН України

Як відомо, Комісія Президії НАН України з питань подальшого підвищення ефективності діяльності нашої Академії на працювала значну кількість конструктивних рекомендацій. Одна їх група стосується внутрішнього самоврядування НАН України і повинна впроваджуватися в життя самою Академією. Друга — відносин цієї інституції з державою. Такі відносини мають загально-

державний рівень і можуть бути врегульовані шляхом прийняття: законів з окремих питань чи внесення змін і доповнень до вже чинних законів та інших нормативно-правових актів у цій галузі; спеціального, комплексного Закону України «Про Національну академію наук України».

Досі використовувався перший із зазначених шляхів. Після проголошення незалеж-